

Marina Fuštar – Jadranka Garmaz
ŽIVA KOMUNIKACIJA U VJERONAUČNOJ NASTAVI
Live Communication in Religious Education Teaching

UDK: 316.772.3/.4:27-752
37.014.52

Pregledni znanstveni rad
Review article
Primljeno: 9/2018.

Sažetak

U radu se kroz tri poglavlja raspravlja o komunikaciji u vjeronaučnoj nastavi. U prvom se poglavlju podastiru teološki temelji komunikacije: čovjek kao biće u relaciji i dijaloški pojam Objave. U drugom se dijelu predstavlja i obrađuje pojam i vrste komunikacije, a u trećem se skiciraju dva važnija načela komunikacije školskog vjeronauka: vjerodostojnost vjeroučitelja i načelo vjernosti Bogu i čovjeku.

Ključne riječi: komunikacija, nastava, vjeronauk, Objava, vrste komunikacije.

1. BUJICA LJUBAVI BOŽJE PREMA LJUDIMA

1.1. Čovjek – interaktivni subjekt

Čovjek¹ kao biće zajednice koje svoju punu čovječnost ostvaruje tek u relaciji s drugim upućen je na trajno (samo)priopćivanje, izmjenu informacija i interakciju sa svojom okolinom. Ovaj odnos s drugim i obdarenost specifičnim sposobnostima komu-

---

¹ Ovo je dio preuređenog diplomskog rada studentice Marine Fuštar i mentorice Jadranke Garmaz.

nikacije pripadaju bitno čovjekovoj naravi. Izraz komunikacija² upućuje na zajedništvo, sudjelovanje u nečem što prelazi granice same osobe. Komunikacijom čovjek stvara, daje obol svijetu oko sebe sudjelujući u njegovu (pre)oblikovanju. Očito je da je (samo) izražavanje, razmjena misli i ideja, suradnja s drugim i drukčijim u temelju razvoja kulture i društva, ali i čovjeka.

Komunikacija, u svom najširem smislu, pripada primarnim ljudskim potrebama i njezin izostanak ili neprikladnost dovodi do anomalija³. Za razliku od ostalih bića čije je ponašanje uglavnom genetski uvjetovano čovjek se svojim većim dijelom oblikuje u socijalizaciji. Sve ono što prima od okoline, izgovorene i neizgovorene „riječi“ odredit će, u velikoj mjeri, čovjeka. Kompleksni proces socijalizacije, preko višestruke komunikacije, trebao bi, naposljetku, „stvoriti“ čovjeka iskristaliziranog identiteta. „Čovjek se treba četiri puta roditi: najprije biološki, da bi se razvilo tijelo; zatim cerebralno, da bi se dovršio mozak; onda personalno, da bi se razvila osobnost; naposljetku socijalno, da bi se razvio identitet! U drugom, trećem i četvrtom porodu bitnu ulogu igra neposredna komunikacija između djeteta i njegove okoline“⁴.

Komunikacijska znanost u prošlom stoljeću vrtoglavo se razvila, a interes je za nju sveprisutan. No u duhu vremena i pod imperativom uspjeha komunikaciju se istražuje uglavnom s aspekta njezine praktične primjene i učinaka koje želi polučiti, a nešto manje govori se o komunikaciji na humanističkom području; o njezinu utjecaju na formaciju identiteta i ostvarenje čovjeka kao jedinstvenog bića. Interes za komunikaciju u ovom po mnogočemu dehumanizirajućem vremenu zasigurno je dijelom odraz potrebe i čežnje suvremenog čovjeka koji živi u svojevrsnom paradoksu obilja sredstava i mogućnosti komunikacije, s jedne strane, i velikog siromaštva u pogledu istinskog susreta s drugim ljudskim bićem, s druge strane.

---

² Komunikacija (prema Bratoljub KLAČIĆ, Rječnik stranih riječi: lat. communicatio, učiniti općim, zajedničkim, podijeliti, u užem smislu priopćenje, spoj, veza, razmjena).

³ Prema autoricama Garmaz i Mrdeša Rogulj: „komunikacija s bolesnikom temelji se na odnosu, povjerenju koje izrasta iz kvalitetnog odnosa, aktivnom slušanju kao najdjelotvornijem sredstvu komuniciranja, umijeću/ vještini govora/razgovora, empatijskom razumijevanju i riječi.“ Jadranka GARMAS – Zdenka MRDEŠA ROGULJ, Neka načela u komunikaciji s bolesnikom, u: Služba Božja, 53 (2013.), br. 3/4, str. 319.

⁴ Pavao BRAJŠA, Umijeće razgovora, C. A. S. H., Pula 2000., str. 9.

Kako vidimo, komunikacija je čovjekova neminovnost⁵, neodvojiva od njegova života, osobe i njegova ostvarenja. Tek s drugom osobom čovjek postaje cjelovit. Relacijska dimenzija čovjekove osobe, njegova komunikativnost kao antropološka danost stavlja ga u neprekidni interaktivni, (su)stvarateljski odnos s drugim ljudskim bićima, a, ako krenemo korak dalje, vidjet ćemo da ta činjenica ima svoj izvor u njegovu odnosu s Drugim.

1.2. *Dijaloški karakter Objave*

Temelj ljudskog dostojanstva kršćanska antropologija nalazi u sličnosti čovjeka s Bogom (usp. Post 1, 26). I dok je tradicionalna teologija tu sličnost tumačila s obzirom na čovjekovu sposobnost razmišljanja, slobode ili ideju osobitog čovjekova poslanja upravljanja svijetom, današnja teološka promišljanja smjeraju na čovjekovu relacijsku dimenziju kao onu po kojoj je on najbliži Bogu. Upravo po svojoj sposobnosti da bude u odnosu čovjek je sličan Bogu. Bog, koji je relacija u sebi, onaj je koji započinje komunikaciju na kozmičkoj razini i „u bujici svoje ljubavi započinje razgovor s ljudima kao prijateljima“⁶. On stvara svemir i u njemu čovjeka otvorenog za odnos. Od početka u čovjekovo biće utiskuje čežnju za sebi sličnim (usp. Post 2, 20–22). U toj ostvarenoj komunikaciji s drugim čovjek je dovršen, u harmoniji sa stvorenjem i Stvoriteljem postavljen na scenu povijesti.

Od stvaranja cijela povijest spasenja dijalog je između Boga i čovjeka. Prisutni Bog uvijek govori po riječi i djelima i to birajući način govora koji je čovjeku toga povijesnog trenutka razumljiv. Nakon što je „mnogo puta i na mnogo načina“ govorio čovjeku, konačno progovara na najizvrsniji način: „nama u Sinu“ (usp. Heb 1, 1–2). Dolazak Riječi u kojoj Bog objavljuje samoga sebe uspostavio je novu kvalitetu odnosa i interakcije. Posrednik omogućuje, nakon vremena ljudskog posredovanja, osobni i neposredni odnos s Bogom što prouzrokuje i preporođeno ljudsko bratstvo. Razgovor Stvoritelja i stvorenja postaje razgovor Oca sa svojom djecom. „I tako teologija, polazeći od činjenice da je sam Bog govorio, štoviše, kao Riječ je tijelom postao (Iv 1, 14) posta-

⁵ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, Komunikacija u vjeronauku i katehezi, u: Kateheza, 27 (2005.), br. 4, str. 298.

⁶ Drugi vatikanski koncil, Dei Verbum, Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi, br. 2.

je govor o Bogu.⁴⁷ Božja riječ, jednom posijana na njivu svijeta, nastavlja živjeti u trajnoj dinamici. Ona ima tendenciju širenja, rasta, ona istodobno i djeluje (usp. Ez 37, 14) i donosi plod, po njoj se obistinjuje ono zbog čega je poslana (usp. Iz 55, 10–11). S Božjom riječi krug nikad nije zatvoren, ona je uvijek otvorena za novo stvaranje i, u hermeneutskom smislu, za neslućena značenja. Uvijek želi sve zahvatiti i dovesti iznova do izgubljenog sklada i zajedništva ljudi s Bogom i čovjeka s čovjekom.

Iako svjestan nedostatnosti, neprikladnosti i ograničenosti svoga govora o Bogu, jednom, čuvši Božji govor, čovjek više ne može šutjeti (usp. Dj 4, 20) i ne prestaje tražiti načine prenošenja svoga iskustva Boga drugom. Po čovjekovoj suradnji s Riječju Bog biva prisutan, po navještaju (Riječi) rađa se i prenosi vjera, a čovjek je uvučen u neizvjesnost božansko-ljudskog događanja po „ludošću propovijedanja“ (usp. 1 Kor 1, 21) onih koji su se otvorili da bi bili kanal za Riječ. Od prvih svjedoka do danas životvornost Riječi ostvarivala se u različitim povijesnim okolnostima. Navještaj Isusa Krista ostao je za Crkvu sveta dužnost i neotuđivo pravo⁸, a središnjost njegove osobe imperativ svakoga navjestiteljskog procesa, no (komunikacijski) proces navještaja mijenjao se pod utjecajem duha vremena. Danas u vremenu slobode vjeroispovijesti dobio je svoj prostor i u javnim školama realizirajući se u različitim koncepcijama. U nastavku rada bavit ćemo se ulogom komunikacije unutar školskog vjeronauka.

2. KOMUNIKACIJA U NASTAVI VJERONAUKA

2.1. *Pojam, osnovne značajke i vrste komunikacije u nastavnom procesu*

Cjelokupna se odgojno-obrazovna nastojanja, a unutar njih i nastavni proces, odvijaju kroz interakciju i komunikacijski proces između nastavnika i učenika. Komunikacija je dvosmjerni proces koji se događa u određenom (ovdje nastavnom) kontekstu, a uključuje pošiljatelja i primatelja te kodiranu poruku koja putuje od pošiljatelja do primatelja i obratno. Primatelj dekodira poruku pošiljatelja oblikujući, iz onog što je shvatio, novu poruku

---

⁷ Usp. NELA GAŠPAR, (Ne)razumljivost teološkog govora u suvremenom svijetu, u: Bogoslovska smotra, 81 (2011.), br. 3, str. 632.

⁸ CT, br. 14.

i eventualno nastavlja započeti proces razmjene povratnom informacijom. U svome idealnom obliku komunikacija jest dvosmjerni proces, no ona može biti i jednosmjerna, bez mogućnosti povratne informacije. U tom slučaju govorimo samo o informiranju koje u nastavnom procesu kao trajan i isključivi oblik komunikacije nije poželjno. Suvremena pedagogija nadvladala je tradicionalističko razumijevanje nastave i cjelokupnog odgoja kao linearnog procesa u kojem je nastavnik apsolutno dominantan i sve više naglašava važnost međusobnoga kružnog stimuliranja na relaciji nastavnik-učenik kroz dijalog, međusobno poštovanje, razgovor i suradnju u pedagoškom procesu.⁹ Cjelovitiji odgoj moguće je ostvariti samo kroz odnos koji će osigurati i olakšati protočnost interakcije ili joj, u najmanju ruku, neće biti smetnja.

Kad govorimo o načinu komuniciranja, verbalna je komunikacija prevladavajuća vrsta interakcije u nastavnom procesu na koju otpada dvije trećine ukupne komunikacije u nastavi. U literaturi se navode tri funkcije verbalne komunikacije: informiranje o objektivnom (zbivanja, stanja, predmeti), informiranje o subjektivnom (emocije, stavovi, vrijednosti) i iznošenje ideja.¹⁰ Sve tri navedene funkcije ispunjavaju se u nastavi i u svakoj od njih moguće je vrednovati nastavnikove kompetencije u određenom predmetu; vjerodostojnost i dosljednost u stavovima kao i njegovu inventivnost i kreativnost. Ako usporedimo količinu govora u nastavi, još velika većina govora (oko dvije trećine) otpada na govor nastavnika. Ova činjenica ne podudara se s težnjom moderne pedagogije da se učeniku u nastavnom procesu omogući više inicijative, kreativnosti i slobode. Ipak, mišljenja pedagoga u ovom se pitanju razilaze. Uspoređujući rezultate nastave s direktnim (frontalna nastava, predavanja i demonstracija) i one s indirektnim poučavanjem (diskusija, individualni rad, rad u grupi, skupni projekti, istraživanje itd.), N. A. Flanders ustanovio je da učenici nauče više ako ih nastavnik direktno poučava nego što je to slučaj u nastavi u kojoj učenici rade samostalno ili u grupi. Maksimalni angažman i uspjeh učenika, prema ovom istraživanju, događa se unutar klasičnog načina poučavanja.¹¹ Ipak, jasno je da isključiva primjena ovog oblika rada zapostavlja

⁹ Usp. Marija BRATANIĆ, Mikropedagogija. Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja, Zagreb, 1993., str. 32–34.

¹⁰ Usp. Isto, str. 92.

¹¹ Usp. Vlado ANDRILOVIĆ, Mira ČUDINA-OBRADOVIĆ, Psihologija učenja i nastave, Zagreb, 1996., str. 133.

odgojne ciljeve i dovodi do pasivizacije učenika i pojave nezainteresiranosti u nastavi. Osim toga, učenici slabije razvijaju kreativnost, samoinicijativu i smisao za suradnju.

Paraverbalna komunikacija preko koje dobivamo čak jednu trećinu ukupnih informacija odnosi se na način na koji je sadržaj prenesen. Obuhvaća brzinu, jačinu, ritam, boju i ton glasa, artikulaciju, melodičnost, modulaciju, naglašavanje, smijanje i ostale zvukove koji prate verbalnu komunikaciju i daju odaslanju poruci određenu „energiju“. Sadržaj poruke i način na koji nešto kažemo u idealnom slučaju međusobno se podržavaju i nadopunjuju, no mogu se i međusobno suprotstavljati. U slučaju proturječja više se vjeruje načinu na koji je nešto rečeno nego sadržaju.

Glavninu informacija, ipak, dobivamo preko neverbalne komunikacije. Budući da je manje pod utjecajem svijesti, teže se kontrolira što znači da se preko ovoga komunikacijskog kanala može lakše nanijeti šteta prenoseći poruke koje su u odgojnom kontekstu neprihvatljive. Sposobnost neverbalnog komuniciranja, iako je umnogome urođena i zajednička svim ljudima, ipak se dijelom uči pod utjecajem okoline i društva. Slikovite geste koje nedvosmisleno upućuju na stvarnost mogu se razumjeti relativno rano dok se metaforičke geste koje predstavljaju apstraktne ideje razumijevaju tek na višem stupnju kognitivnog razvoja. Nastavnik treba voditi računa o tome da dijete tek s trinaest godina ima jednake sposobnosti neverbalnog komuniciranja kao i odrasli.¹²

Neverbalna komunikacija u nastavi počinje već ulaskom nastavnika u razred, načinom odijevanja, stavom i držanjem, korištenjem prostora, gestikulacijom, mimikom, kretanjem razredom, održavanjem prostorne udaljenosti itd. Načelno govoreći, neverbalna komunikacija uspješnija je što je nastavnik „izražaj-niji“ u govoru tijela. To pretpostavlja primjeren kontakt očima, otkrivanje lica i stav tijela koje odražava samopouzdanje i pristupačnost. Ako govorimo o općem dojmu koji nastavnik ostavlja, istraživanja pokazuju da najslabije rezultate imaju nastavnici koji neverbalno otkrivaju nesigurnost kroz ukočenost, napetost, ili nepotrebne pokrete. Za učenike je važna mirnoća i dosljednost nastavnika koji zna uspostaviti jasna pravila i preuzeti odgovornost, stoga su i rezultati kod ovakvih nastavnika bolji. Najuspješ-

---

¹² Usp. Sean NEILL, *Neverbalna komunikacija u razredu*, Zagreb, 1994., str. 30–31.

niji su entuzijastični nastavnici čiji je neverbalni izričaj bogatiji i koji svoje oduševljenje prenose i na učenike. Neverbalna komunikacija sa svojim zakonitostima predstavlja još nedovoljno istraženo područje o kojem će se u budućnosti još mnogo govoriti.

2.2. *Događaj vjere – komunikacija svih sa svima i autentični dijalog*

Katehetska promišljanja nakon Drugoga vatikanskog sabora jednodušna su u stavu da se svaki katehetski proces treba odvijati kao intenzivna interakcija svih sudionika. I sam pojam kateheza (grč. katekheo, kata-odozgor i ekheo-zvučati)¹³ koji se prevodi kao odjek, rasprostiranje jeke, ili u glagolskom obliku učiniti da odjekuje upućuje, sam po sebi, na komunikaciju. Posebnost komunikacije u katehetskom procesu jest svijest da su svi sudionici u jednakoj mjeri, kao djeca Božja mogu i trebaju raditi na širenju kraljevstva Božjeg. U pozadini je ovakvog shvaćanja priroda kršćanske poruke o univerzalnosti spasenja, ali i teološka postavka Crkve kao Tijela Kristova u kojem je svaki ud jednako važan i nenadomjestiv u svojoj zadaći. Različitost darova i karizmi bogatstvo je Crkve i nužnost u ostvarenju njezina poslanja (usp. 1 Kor 12, 1–31). Vjeroučitelj će, kao najodgovorniji u procesu, nastojati uključiti sve sudionike, prepuštajući im naizmjenično inicijativu i osiguravajući protočnost kako bi međusobna razmjena bila što plodonosnija. Možemo reći da način komunikacije koji vjeroučitelj odabere može biti i jest (anti) evangelizatorski.

Kao što je struktura cjelokupne objave dijaloška, tako dijalog treba biti i put ostvarenja navješćaja. Jedino forma ravnopravnog dijaloga pomaže rastu i oblikovanju vjere, razvija osjećaj za osobnu vrijednost, jača svijest o osobnom pozivu i nezamjenjivo-

¹³ Izrazom se koristi i Luka u Novom zavjetu (u smislu 'priopćiti'), a kod Pavla pojam se odnosi na specifično upućivanje u kršćanstvo. U širem kontekstu upotrebljavao se u kazališnom životu kod glumaca koji su svoja djela izvodili s povišenog mjesta, a do slušatelja je glas dolazio kao jeka. U izvedenom značenju općenito znači 'donijeti vijest', 'priopćiti', 'doznati'. Uskoro počinje značiti upućivanje u osnove nekog znanja u školskom okruženju gdje se obrazovni proces odvija u izmjeni pitanja i odgovora učitelja i učenika. Zanimljivost je da je u crkvenom okruženju bio običaj da učenici zajednički odgovaraju što je stvaralo dojam šumova, buke, zova i odaziva što je, vjerojatno, utjecalo da se ovaj izraz zadrži kao specifičnost kršćanske pouke. Usp. Marijan MANDAC, Poučavanje neupućenih, Makarska, 1988., str. 15.

sti svake osobe. Dijalog može i treba biti iskustvo vjere u smislu već zaživljene ljubavi o kojoj se naviješta. Kvalitetnim dijalogom razrješavaju se i različitosti koje se mogu pojaviti, bilo u mišljenju, razumijevanju ili očitovanju u izmjeni sadržaja. Različitost ne bi trebala biti zaprekom u katehezi, štoviše, ona se treba shvatiti kao prilika za nadogradnju i međusobno obogaćivanje. Ravnopravnost, jednakovrijednost i sebedarje u dijalogu jamče da će eventualni nesporazumi biti otklonjeni bez posljedica za katehetski proces.

Prvo što zapodijevanje dijaloga traži jest aktivno slušanje koje se očituje i postavljanjem pitanja, dodatnim objašnjavanjem, parafraziranjem onog što učenik govori, osobnom refleksijom i nadopunjavanjem govora učenika, sumiranjem i sintezom glavnih ideja koje učenik iznosi.¹⁴ Na ovaj način vjeroučenik bi trebao biti ohrabren za slobodnu komunikaciju kroz osjećaj prihvatnosti i u ozračju koje ga ne ugrožava. Od presudne je važnosti iskren pristup vjeroučitelja, njegova spremnost za ustupanje prostora učenicima i sposobnost prilagođavanja metoda odabranom cilju. Nastava vjeronauka, ako je dobro moderirana, predstavlja neograničeno područje za rast duha. Učenik postaje (su)stvaratelj, prepoznaje i koristi se svojim talentima i doživljava (novu) povezanost s Bogom. Samo kreativnim pristupom, poštujući slobodu i osobitosti drugoga, u dijalogu jednakih stvaraju se uvjeti za razvoj klice kraljevstva nebeskog.

2.3. Dobar vjeronauk veseli učenike

Ovisno o širem kontekstu u kojem se odvija vjeronauk u školi može poprimiti različite oblike i imati višestruke uloge: može biti prvi navještaj, produblјivanje i odgoj u vjeri, poticatelj ekumenskog dijaloga, činitelj koji otvara religioznu perspektivu itd. Cilj je vjeronauka protumačiti ljudski život i povijest kao prožetu Božjom prisutnošću i pomoći pojedincu da oblikuje svoj život i identitet imajući u vidu posljednji razlog svog postojanja.¹⁵ Koliko će vjeronauk, uistinu, donijeti ploda, ovisi o načinu na koji se nastava percipira, planira i izvodi.

---

¹⁴ Usp. Smiljana ZRILČ, Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu, u: Pedagogijska istraživanja, 7 (2010.), br. 2, str. 236.

¹⁵ Georg HILIGER, Stephan LEIMGRUBER, Hans-Georg ZIEBERTZ, Vjeronaučna didaktika. Priručnik za studij, obrazovanje i posao, Salesiana, 2009., str. 127.

Okvirna danost vjeronauka u određenom vremenu i prostoru raznolika je, no postoje općevažeće odrednice koje karakteriziraju dobar školski vjeronauk. Anton A. Bucher sažima ih u nekoliko teza. Ponajprije, vjeronauk ne smije biti apstrakcija, on je tijesno povezan sa životom; iz njega izvire i njemu je usmjeren. Izričito tematsko težište vjeronauka mora uvijek biti Bog, tj. pitanja njegove egzistencije, odnosa s čovjekom i njegovom egzistencijom, budućnost svijeta, nadvladavanje patnje itd. Dobar vjeronauk, nadalje, u metodološkoj perspektivi postavlja i ostvaruje realne ciljeve i provjerava njihovu provedbu. Ako se ciljevi ne postižu, sposoban je trajno modificirati i poboljšavati metodu. Ako govorimo o interakcijsko-komunikacijskom aspektu, Bucher navodi još dva načela koja se podudaraju sa suvremenim pedagoškim preporukama. Prvo, vjeronauk treba radovati učenike, odnosno, osim što govori i naviješta Radosnu vijest omogućuje učenicima i pozitivna iskustva. Drugo, učenicima treba omogućiti da se slobodno izraze u samostalnom radu u raznolikim djelatnostima izbjegavajući pasiviziranje i podređen položaj učenika.¹⁶

Navedena obilježja vjeronauka dotiču se svih triju razina katehetskog procesa u konfesionalnom vjeronauku: znati, biti i djelovati (znati činiti). Ovim se želi istaknuti da vjeronauk teži cjelovitom djelovanju i stoga nastoji zahvatiti sve dimenzije ljudske osobe. Usredotočiti se ili dati prednost jednoj razini vjeronauka zanemarujući druge značilo bi značajno ga osiromašiti.

2.4. Umjetan i slab govor nasuprot živoj i autentičnoj Riječi

Svaka analogija kojom se čovjek koristi u govoru o Bogu daleko je od prave slike onoliko koliko Bog nadilazi svako stvorenje. Zadaća je teologije da približi Boga gospodara povijesti čovjeku određenog povijesnog trenutka na prikladan način. „Teologija stoji i pada s time da u svome vremenu i prostoru čini razumljivim čovjeku tko je Bog i što Bog znači.“¹⁷ Problem jezika i nedostatnost ljudskog govora o Bogu nije specifičnost sadašnjeg vremena, nego prije teološki postulat. No čini se da je današnji teološki govor u specifičnoj krizi i predstavlja ozbiljnu prepreku prenošenju evanđelja suvremenom čovjeku.

¹⁶ Usp. Isto, str. 448–449.

¹⁷ Stjepan KUŠAR, Teologija solidarna sa svojim vremenom, u: Bogoslovska smotra, 80 (2010.), br. 3, str. 679.

14

Prema rezultatima istraživanja, većina ispitanika postojeći teološki jezik doživljava neprikladnim. Anкета provedena 1996. godine na području Republike Hrvatske među studentima potkrijepila je ovu tvrdnju. Evo kako oni opisuju govor vjere: „slab“, „beskoristan“, „umjetan“, „nepotreban“, „neprilagođen slušateljima“, „općenit“, „tradicionalan“, „ne odgovara potrebama vjernika“, „samo informativan“¹⁸ itd. U čemu vide njegov nedostatak možda je vidljivije iz odgovora na pitanje što bi željeli promijeniti u govoru vjere: „potreban je suvremeniji govor i aktualizacija“, „više ljubavi i suosjećanja“, „više slušanja drugih“, „iskrenost“, „više osobnosti u susretu s drugim, ljubavi i suosjećanja“, „uočavati i poštovati različitosti“, „živjeti za druge“¹⁹. Vidljivo je da, osim što sam način govora ne smatraju prilagođenim osjećaju, i određeno pomanjkanje autentičnosti u naviještanju evanđelja. Zaseban problem predstavlja i „istrošenost“ izraza, odnosno, naviknutost slušatelja na pojedine izraze koji se smatraju samorazumljivim, a koji predstavljaju smetnju istinskom razumijevanju i donošenju evanđeoske novosti. Nadalje, teološki jezik obiluje izrazima koji su ključni za prenošenje vjerske poruke, a često zvuče anakrono (npr. krepost, grijeh, otkupljenje, uskrsnuće, nebo). Zbog česte i olake upotrebe ovakvi su izrazi postali „semantički zasićeni“, odnosno bez prave sadržajne snage. Stoga ih je potrebno objašnjavati i povratiti im smisao, jer „bez njih nema autentičnoga govora vjere“.²⁰

Previše kompliciran i „začahuren“ teološki jezik ima i svoju oprečnu krajnost – previše pojednostavnjenog ako ne i banaliziranoga govora vjere, u koji se lako može upasti nastojeći prilagoditi svoj govor i ugoditi uhu suvremenog slušatelja. I na ovaj način udaljujemo se od istine koju navješćujemo. O tome biskupi ovih prostora pišu: „problem govora vjere ne rješava se površnim prilagođavanjem suvremenom načinu govora vjere, nego stvaralačkim susretanjem autentičnoga općeljudskog iskustva s iskustvom vjere sadržanim u kršćanskoj poruci.“²¹ Ako želimo da govor vjere ponovno „progovori“ učeniku današnjice, potrebno

---

¹⁸ Ana Gabrijela ŠABIĆ, Prema novom govoru vjere, u: Bogoslovska smotra, 69 (1999.), br. 4, str. 544.

¹⁹ Isto, str. 544.

²⁰ Isto, str. 540.

²¹ Biskupi Jugoslavije, Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983., br. 39.

ga je drukčije misliti. Ponajprije, on treba biti što bliže svakidašnjem jeziku, razumljiv i blizak slušatelju: „Jednostavnost ima itekako veze s jezikom kojim se koristimo. To mora biti jezik koji slušatelji razumiju kako bismo izbjegli opasnost da govorimo u prazno.“²²

Govor vjere pozvan je tumačiti stvarnost, promišljati probleme i tražiti rješenja i odgovore unoseći u tu stvarnost novu perspektivu vjere. Onaj govor koji „nije povezan sa stvarnošću čini se iznutra praznim i, slijedom toga, neuvjerljivim, pa i mrtvim, jer je samo onaj govor živ koji je višestruko usmjeren prema konkretnoj stvarnosti“.²³ Protiv previše apstraktnih i udaljenih izričaja kao i prejednostavnih shvaćanja govora vjere pomaže u vjeronaučnoj nastavi stvaralački, individualni i grupni rad; usmeno, pisano, likovno izražavanje itd. U takvom radu učenici imaju priliku približiti govor vjere svojoj situaciji, a ujedno je u osobnom susretu otvoren prostor djelovanju Božje riječi.

Za vjeroučitelja je važno da pazi na stil govora koji je neodvojiv od percepcije same poruke. Prije svega valja izbjegavati distanciran i neosoban govor, koji, iako može biti sadržajno bogat, ostavlja dojam nezainteresiranosti i nepovezanosti s porukom. Nadalje, neprihvatljiv je moralizatorski stil koji propisuje poželjne primjere ponašanja kroz imperativne oblike, a da se poruka nije osobno preradila. Ovakav način komunikacije izaziva, u pravilu, otpor, apatiju pa i osjećaj podcijenjenosti kod mladih ljudi. Treći neprikladni stil previše je eksplicitan i pojednostavnjen govor vjere koji pretjeranim objašnjavanjem osiromašuje vjersku poruku oduzimajući joj dubinu i širinu. Svaki od ovih stilova predstavlja svojevrsnu kontradikciju vjerskoj poruci u nekoj njezinoj dimenziji i postaje prepreka njezinoj recepciji.²⁴

Zaključno, višestrukost ciljeva vjeronauka zahtijeva iznalaženje prikladnoga govora koji će omogućiti osposobljavanje učenika za nov pogled na stvarnost jer je „religiozna komunikacija obrazovni događaj, ne samo u smislu prenošenja znanja, već i razumijevanja i tumačenja koje se odnosi na sadašnjost u znanju o prošlosti i nadi u budućnost“.²⁵

²² EG, br. 158.

²³ A. G. ŠABIĆ, Prema novom govoru vjere, str. 545.

²⁴ Isto, str. 554–556.

²⁵ G. HILIGER, S. LEIMGRUBER, H.-G. ZIEBERTZ, Vjeronaučna didaktika. Priručnik za studij, obrazovanje i posao, str. 173.

3. NEKA NAČELA KOMUNIKACIJE U VJERONAUČNOJ NASTAVI

3.1. *Ugodan i dalekovidan odgojitelj Isus Krist: kao uzor i paradigma komunikacije*

U cjelokupnoj povijesti spasenja „kao ugodan i dalekovidan odgojitelj, Bog događaje života svojega naroda pretvara u lekcije mudrosti prilagođavajući se različitim dobima i životnim prilikama“.²⁶ U punini vremena vrhunac Božje Objave postaje i vrhunac Božje (odgojne) komunikacije s čovjekom. Zadaća je vjeroučitelja dovesti učenika Učitelju. U ostvarenju tog cilja i sam od njega uči.

Ponajprije, na Isusovu primjeru učimo bezuvjetno prihvaćati drugoga, bez predrasuda i osuđivanja, zbog njegove ontološke vrijednosti djeteta Božjega. Isus u svom navještaju i djelovanju ne poznaje ekskluzivnosti, pristranosti ni prisile. Za kraljevstvo Božje nema unaprijed isključenih. Štoviše, mimo ljudske logike, poseban senzibilitet Isus očituje prema onima s ruba društva; siromašnima, grešnima, bolesnima, odbačenima. Svakoj osobi želi vratiti grijehom uništeno dostojanstvo djeteta Božjega, dolazeći tražiti i spasiti izgubljeno (usp. Lk 19, 10). Suosjećajući s čovjekom, traži način da ga iscijeli kako bi čovjek prispio svojoj cjelovitosti. Isus je Riječ u stanju stalnog darivanja, a njegov snažan nastup doticao je svakoga jer „govorio je iznutra, ispred svog naroda [...], a ipak se u svemu prilagođavao njihovu načinu govora i mišljenja, jer je govorio iz njihovih stanja i životnih prilika“.²⁷ Snaga Isusova nastupa proizlazi iz njegova božanskog (usp. Mk 1, 22), ali i ljudskog autoriteta. Pokazuje se kao čovjek jasne spoznaje o svom identitetu, a njegov govor potkrijepljen je besprijekornošću i neokaljanošću njegova života. Potpuna istinitost bez dvostrukih kriterija jedno je od najosnovnijih načela njegova govora koji nam je nasljedovati.

Metodološki, prvo što uočavamo u Isusovu govoru njegova je prilagodba slušateljima. On govori na ljudima razumljiv način, govor mu je suvremen, a proizlazi iz iskustva suživota s ljudima i poznavanja njihova mentaliteta. Još jedno obilježje Isusova govora jesu često korištene kratke i sadržajne rečenice („Mjerom kojom mjeriš tebi će se mjeriti.“, „Caru carevo, Bogu Božje.“, „Ne sudi da ne budeš suđen.“ itd.). Lako pamtljive, a bremenite zna-

---

²⁶ ODK, br. 139.

²⁷ CP, br. 11

čenjem predstavljaju moćno komunikacijsko sredstvo u posredovanju istine na koje se slušatelj može navraćati. Ono što je važno, a čovjeku teško shvatljivo, kao što je navještaj vlastite muke, smrti i uskrsnuća, Isus će kao dobar Učitelj i izvrstan poznavatelj ljudske psihologije više puta svojim učenicima ponoviti. Nadalje, sve što čovjek osjetilima može iskusiti Isusu postaje komunikacijsko sredstvo prenošenja poruke. Ovo vremensko postaje medij za vječno duboko Karakterističan izraz takvoga govora jesu prispodobe čija je katehetska pa i književna vrijednost neprocjenjiva i bezvremenska. Njihova upotreba i nama danas u vjeronaučnoj komunikaciji nudi gotovo neiscrpan „koeficijent komunikacijskog potencijala“.²⁸

Naposljetku, učimo i od jasne Učiteljeve svijesti o poslanju. Od prve zgode u hramu do posljednjih riječi na križu; Otac je u njemu i On u Ocu (usp. Iv 10, 38). On i otac jedno su (usp. Iv 10, 30), a ipak je Otac veći od njega (usp. Iv 14, 28). S Ocem koji ga šalje ostaje trajno povezan i ostvarujući svoje poslanje, postaje paradigma za one koje će jednom, u svoje ime, poslati.

3.2. Vjerodostojnost vjeroučitelja

U Božjem planu spasenja čovjek je cilj te istodobno i sredstvo Božjeg djelovanja ili kako to papa Ivan Pavao II. lijepo kaže: „Čovjek je put Crkve.“²⁹ Vjeroučitelj na poseban način. U globaliziranome pluralističkom svijetu različitih filozofija i religija prestala je, stoljećima prisutna, samorazumljivost prihvaćanja kršćanske poruke. No nije prestala čovjekova čežnja i (često nesvjesna) potraga za svojim Stvoriteljem. Novo traži nove načine naviještanja, ali prije svega potrebni su mu autentični posrednici. Kršćanska poruka traži ljude iza čijega govora jest svjedočanstvo života. „Suvremeni čovjek radije sluša svjedoke negoli učitelje [...] ili ako sluša učitelje, sluša ih zato što su svjedoci.“³⁰

Stručne kompetencije vjeroučitelja, koliko god dobre mogle biti, neće biti dostatne za plodonosan rad. Ovdje navodimo tek nekoliko elemenata koji su, izvan stručne osposobljenosti, važni za autentičnost vjeroučiteljeva djelovanja, za njegovo biti. Pri-

²⁸ Usp. Alojzije HOBLAJ, *Metoda parabole kao sredstvo katehetske komunikacije*, u: *Crkva u svijetu*, 40 (2005.), br. 4, str. 426.

²⁹ Ivan Pavao II., *Redemptor hominis*, Zagreb 1985., br. 14.

³⁰ EN, br. 41.

je svega, temelj kvalitetnog rada vjeroučitelja njegova je ljudska zrelost koja, u pogledu komunikativnih sposobnosti, uključuje otvorenost i lakoću u komunikaciji, sposobnost za stvaranje kvalitetnih odnosa i ulogu voditelja.³¹ Uz pretpostavljenu ljudsku zrelost, svijest o poslanju koje nadilazi njegov profesionalni život, čini ga dijelom šire zajednice s poslanjem. Vjeronauk jest projekt Crkve, stoga bi teško bilo zamisliti autentičnog vjeroučitelja koji bi bio životno odvojen od crkvenog zajedništva. Život u zajednici u kojoj uči, dijeli, koja ga hrani i koju izgrađuje pomoći će vjeroučitelju da njegov cjelokupni život bude vjerodostojna poruka sposobna poučiti bez riječi i privući otkrivanju blaga pohranjenog u Crkvi.

Najuzvišenija zadaća vjeroučitelja jest dovesti učenika do osobnog susreta s Kristom s kojim i sami dijele svakidašnjicu. Autentični vjeroučitelji odražavaju nešto od prepoznatljive kristolikosti proizišle iz životnog zajedništva s Učiteljem. Svijest o trajnoj potrebi obraćenja i svagdanje traženje blizine Božje kroz ustrajnu molitvu i čitanje Svetog pisma neki su od zdravih temelja vjeroučiteljeve duhovnosti.³² Rad na njivi Božjoj u bilo kojem segmentu uvijek je događaj Duha. Naš rad u svim segmentima potreban je oživotvorenja Duhom čijim se nadahnućima vjerodostojni vjeroučitelji znaju podvrgavati. Istančani osjećaj za djelovanje Duha vjeroučitelj razvija u intenzivnoj molitvi, sakramentalnom životu i služenju. Razvijajući darove Duha unutar sebe, postaje sve više instrument njegova djelovanja, a njegov život snažno svjedočanstvo.

Vjerodostojnost vjeroučitelja jednostavno se prepoznaje. Ona je, ponajprije, unutarnja kvaliteta. Ono što je uvijek prati jest prisutnost ljubavi. Ta ljubav proizlazi iz sveprožimajućeg iskustva ljubljenosti od Boga koje kod vjeroučitelja budi želju da i drugi budu dionici tog iskustva. Vjeroučitelj „zna da je dio njegova poslanja otkrivanje tragova blizine na putu ljubavi, kućanje na vrata srca i duše te pozivanje na pronalaženje putova zajedništva.“³³

---

³¹ Usp. EN, br. 239

³² Usp. Jadranka GARMAZ, Kristina VUKUŠIĆ, Neke značajke vjeroučiteljeve duhovnosti, u: Služba Božja, 55 (2015.), br. 1, str. 89.

³³ Ante MATELJAN, Identitet katoličkog vjeroučitelja. Temelj kompetencije i osnova suradnje, u: Kateheza, 25 (2003.), br. 2, str. 97.

3.3. Načelo vjernosti Bogu i osobi

Još jedno nezaobilazno načelo u nastavi vjeronauka jest „vjernost Bogu i vjernost čovjeku u istom stavu ljubavi“.³⁴ Na vjeroučitelju je da održava ravnotežu između primljene istine koju naviješta i životne istine onog komu se naviješta. Ove dvije stvarnosti mogu u praksi biti jako udaljene, a posao je vjeroučitelja da tu udaljenost skрати i dovede do susreta Boga i čovjeka. Ono što pritom motivira i vodi vjeroučitelja ljubav je prema obama subjektima; i Bogu i čovjeku. Vjeroučiteljevo načelo vjernosti Bogu u najosnovnijem smislu traži prenošenje cjelovite i ničim oskvrnjene istine kršćanstva ili, jednostavnije rečeno, čisti nauk. Ono što vjeroučitelj poučava treba zadovoljavati objektivne i lako provjerljive kriterije pravovjernosti. Prema povjerenom poslanju vjeroučitelj bi vjeronauk trebao temeljiti na Svetom pismu, crkvenoj tradiciji i učiteljstvu Crkve što bi, barem na formalnoj razini, trebalo osigurati načelo vjernosti Bogu. Teološka formacija vjeroučitelja u krilu i na brizi zajednici i zauzetost učitelja oko vlastitoga permanentnog učenja trebali bi ukloniti mogućnost prenošenja pogrešnog ili nepotpunog nauka.

Osim na razini poučavanja vjernost Bogu može se povrijediti i na razini stava i načina života koji bi bio u proturječnosti s porukom koja želi priopćiti. Ako nije potkrijepljena svjedočanstvom života, kršćanska poruka teško može znatno (ako i uopće) utjecati na učenike. Ovakva nedosljednost života predstavljala bi grubu povredu zahtjeva vjeroučiteljskog zvanja. Duhovna pratnja i skrb za duhovni rast vjeroučitelja trebale bi smanjiti mogućnost da dođe do ovakvih rascjepa između riječi i djela.

Druga strana ovog načela dvostrane vjernosti jest načelo vjernosti čovjeku kojem smo poslani. Poštovanje ljudske osobe sa svim njezinim vlastitostima jedan je od osnovnih postulata vjeroučiteljskog zvanja. Ovdje će vjeroučitelju od velike koristi biti stečena znanja iz humanističkog područja pedagogije i psihologije potkrijepljena kršćanskom brigom za čovjeka. Uz to, svojim kvalitetama zrelog čovjeka i vjernika s autentičnim duhovnim iskustvom vjeroučitelj će znati susresti učenike kao osobe, što više, djecu Božju, poštujući i prilagođavajući se njihovu ritmu i trenutačnim mogućnostima.³⁵ Važno je i da se tijekom cijeloga

³⁴ CT, br. 55.

³⁵ Usp. EN, br. 79.

formacijskog procesa u svemu poštuje sloboda osobe. Osim toga, potrebno je i bratsko srce koje će, umjesto rigidnoga vjerskog legalizma znati prenijeti srž Božjeg zakona – ljubav. Pri ophođenju s učenicima stoga je nužno „poštovanje njihove savjesti i njihova uvjerenja da se s njima ne bi postupilo bezobzirno“.³⁶

Vjernost Bogu i vjernost čovjeku živi se u bezbrojnim, nepredvidivim situacijama školske i životne svakidašnjice. Svjedočiti u svakoj prilici vjerojatno je najveći zahtjev i ispit autentičnosti vjeroučiteljeva zvanja. On „s jedne strane, pomaže osobi da se otvori vjerskoj dimenziji života, dok joj, s druge strane, nudi evanđelje da prodre u nj i promijeni procese shvaćanja, svijesti, slobode, djelovanja, kako bi ona svoje postojanje učinila sebe-darjem po primjeru Isusa Krista“.³⁷ Ostvariti krajnji cilj vjeronauka, tj. približiti Boga i čovjeka uspjeh će samo onaj tko i Boga i čovjeka autentično ljubi.

ZAKLJUČAK

Vjeronaučna je nastava komunikacijski proces u čijem se središtu nalazi učenik i njegov odnos prema učitelju, a obojice prema Kristu. Konfesionalna vjeronaučna nastava pretpostavlja živi komunikacijski proces učenja o Kristu, zajedništva s Njime i usvajanja evanđeoskih vrednota, te nasljedovanje Isusa Krista u svakidašnjici. Mnoštvo je činitelja koji utječu na taj komunikacijski proces: od učitelja i njegovih kompetencija, od učenika i njegovih stavova i sposobnosti, od njihove interakcije u nastavi kao uvjetovanom i omeđenom prostoru svjedočenja i nasljedovanja Krista. Potrebna je iznimna količina jasnoće i autentičnosti da bi se ostvario komunikacijski čin učenja vjere. No danas je potrebno približiti Boga i čovjeka, poštovanjem jednoga i Drugoga. Komunikacija je uvijek ispit autentičnosti, poslanja vjeroučitelja i njegovih teoloških, duhovnih, i drugih sposobnosti u otvorenom susretu prihvaćanja i dijaloga s učenicima. Samo u procesu poštovanja slobode osobe i njezina katehetskog puta, moguće je ostvariti otvorenu komunikaciju koja će dovesti do učenja važnog za život. Vjeronauk je prema Planu i programu³⁸ mišljen i zamišljen kao prostor otvorene, žive i životvorne komu-

---

³⁶ EN, br.79

³⁷ ODK, br. 147.

³⁸ Usporedi temeljna polazišta katoličkog vjeronauka: <http://www.nku.hbk.hr/index.php/planovi-i-programi-za-katolicki-vjeronauk> (pristupljeno 9. 10. 2018.)

nikacije, prostor izmjenjivanja i svjedočenja vjere i života, koji u javnoj školi predstavlja priliku za živo i životno učenje o smislu i pravcu života usmjeravajući se prema onome koji je Put, Istina i Život, malim koracima, uz pratnju vjeroučitelja koji i sam ide tom istom stazom, traganja, hodočašća prema Svetome.

LIVE COMMUNICATION IN RELIGIOUS EDUCATION TEACHING

Summary

21

In this paper, in three chapters, we discuss the communication in religious education teaching. In the first chapter the theological foundations of communication are presented: man as a being in relation and the dialogical concept of Revelation. In the second part the idea and types of communication are presented and discussed; in the third part we talk about two major principles of communication in school religious education: the credibility of the catechist and the principle of fidelity to God and man.

Key words: communication, teaching, religion, Revelation, types of communication